

Mira Orlić-Pešić

A NÁDFEDÉLKÉSZÍTÉS

A Szerémségben sajátos formái alakultak ki a népi építészetnek. A hármas tagoltságú jellegzetes „pannon háztól” viszonylag rövid idő alatt eljutottak a korszerű típusházig, amely sok szempontból nem illik a szerémségi síksághoz, az aszfaltozott, de mégis poros utakhoz.

A török hódoltság megszűnése és az 1718-ban megkötött požarevaci béke után megalakult a Szerémséget is magában foglaló Határvidék, amely egészen 1867-ig osztrák uralom alá tartozott. Különböző törvények előírásaival az osztrák hatalom nagy hatást gyakorolt a lakosságra. A rendeletek még a falusi települések és a városnegyedek építési terveire és külalakjára is kiterjedtek, meghatározták a házak építésének, nagyságának, formájának és az utca vonalához viszonyított helyzetének a szabályait is. Az épületeknek a homlokzati részükkel (az oromfallal) kellett az utcára nézniük. A legrégebb típusú házak két- vagy három részre osztatúak voltak, esetleg ganggal egészültek ki. Hogy milyen ház épült, az elsősorban az építendő anyagi helyzetétől, a családtagok számától, valamint a kivitelező képességétől, ügyességétől is függött. A házakat kiváló népi építésszek emelték, falazták és díszítették, de nevük csak ritkán maradt fenn.

A szerémségi házak tetejét a régi időkben szalma (zsúp) vagy nád, ritkábban zsinde borította, csak a XIX. századtól kezdve jelenik meg a lakosság nagyobb része számára túl drága hódfarkú cserép.

A Mitrovicai Műemlékvédelmi Intézet 1976-ban védelem alá helyezte a kupinováki Putnik család tulajdonában levő házat, és az etnopark rangjára emelte a környékét. Nagy anyagi támogatására van szükség ahhoz, hogy e néprajzi együttes megfelelhessen a korszerű tudományos és idegenforgalmi feltételeknek, s mindenekelőtt megőrizdjön eredetiségében. Ez utóbbi annál fontosabb, mert 1992 májusában a Szerémséget sújtó nagy vihar levitte a hármas tagoltságú Putnik-ház nádfedelét, s a Műemlékvédelmi Intézetnek gondot okozott, hol talál a nádtetővarrás, nádazás fortélyait is ismerő mesterekre. Végül a Zrenjanin melletti Belo Blaton (Erzsébetlak) rábukkant a Fero családra, amely értőn bánik a náddal, és el is végezte a tető felújítását. A legidősebb Fero, Straka főmester a szakmát régi szomszédjától, Jan Got nádverő mestertől sajátította el. Mesterségbeli tudását átadta négy fiának és két vejé-

nek is, a legfiatalabb fiút, Jant pedig elküldte Hollandiába, hogy továbbképezze magát és tökéletesítse szakmai ismereteit. Hollandiában ugyanis még ma is sok falusi házat és kastélyt náddal fednek, úgyhogy ez a tanulmányút hasznosnak bizonyult, mert a legifjabb Got előtt feltárultak a nádtető építésének és javításának a titkai.

A tetőfedés

A náddal való tetőfedés meghatározott előkészületi munkát is megkövetel. Mindenekelőtt az alapanyagot – a nádat kell előteremteni. A nád álló- vagy lassú folyású vizek mentén, mocsarakban nő, tél végén aratják. Vágás után a nád szétválogatása, majd „mocsári” kévékbe kötése következik. A mocsári kévéből kihúzzák a hosszú, egyenes szálat, s ezekből formálják meg az alapkéveket, amelyeket különleges gyalázkával egyenlő hosszúságúra vágnak (egy négyzetméter befedéséhez 3 alapkéve kell). Az így előkészített kévét vagy kötegeket végigrakják a tető teljes hosszában. Ezután látnak hozzá a nádkötegek varrásához a nádvarrótúvel és az úgynevezett „élődróttal”. Egy-egy öltés 10–15 cm szélességben fogja át a nádat, s odaerősíti a közepen elhelyezett 25 mm átmérőjű szerelékhez – armatúrához. A varratot különleges hurokkal is biztosítják. Ennél a tetőfedő eljárásnál az alapkötegek mellett kisebb nádkéveket is használnak (négyzetméterenként nyolcat). Az alapkévek első sorára szorosan egymás mellé fektetik a kisebb kötegeket. A Putnik-ház tetejéhez összesen 4 terítésre volt szükség. Az utolsó terítés nádat, amely túlhalad a tető gernicén, meghajlítják, hogy a másik fele a túlsó tetőrész felső sorát fedje. Miután felrakták és varrással rögzítették a nádat a tető egyik oldalán, következik a nád „verése”: egy lapos nádverővel felülről lefelé ütögetik. Ha ennek során rés támad, kisebb nádcsomóval vagy köteggel pótolják az esetleges hiányt. Miután befejezték a nádtető mindkét oldalának varrással való rögzítését, eltávolítják a tetőszegélyt szabályozó jelzőket, de meghagynak négy gömbölyű vaspálcát, amelyek a tetőorom szélére kerülő fonatot tartják majd.

A fonat a következőképpen készül: a mocsári kévéből kihúzott hosszú, egyenes nádszálat addig áztatják vízben, míg nem lesznek kellőképpen hajlékonyak. Ezután a mester a tetőszél-hosszúságú vezérszál, a „tutajka” köré hajtogatja, majd lábával leszorítja a nádszálat. Az így készült fonat átmérője 25 centiméter. Az orom vonalának megfelelően a nádtető széléhez erősített fonatra deszkakeret kerül, amelynek védő és egyben díszítő szerepe is van.

A tetőfedéshez szükséges szerszámok

- *gyalázka* – kisbalta, amellyel méreteresre vágják a nádat;
- *nű* – fémből készült kampó, egyik végén háromszög alakú lyukkal, amelyen áthúzza az élődrótot; varrják össze a nádat;
- *nádverő kalapács* – kis fakalapács, amely emlékeztet a kézi mosásnál használt sulyokra; ezt minden mester a saját kezéhez szabva maga csinálja, akárcsak a tüt;
- *élődrót* – acélhuzal, amellyel a nádkötegeket erősítik fel;
- *armatúra* – acélrudak vagy -pálcák, amelyekhez az összevarrt tetőfedő nádkötegeket erősítik;

- *díszítő deszkák* – a tető szélére kerülő faragott deszkák, amelyek védik a szélső fonatokat, s ugyanakkor díszítik is a házat;
- *fogó* – nádvarráskor ezzel vágják el, illetve csomózzák az élódrótot;
- *keretdeszkák* – ezekkel határozzák meg az alapkévék irányát a tető alsó szélein, úgyhogy amikor eltávolítják őket, a nádtető úgy néz ki, mintha frissen nyírták volna meg.

Fordította: KARTAG Nándor